

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
Σύναξη Νέων και Φοιτητών
Θεατρική Ομάδα

ΓΙΩΡΓΗ ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗ

Αρκάδι

ΚΑΣΤΡΟ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ - ΒΩΜΟΣ ΘΥΣΙΑΣ

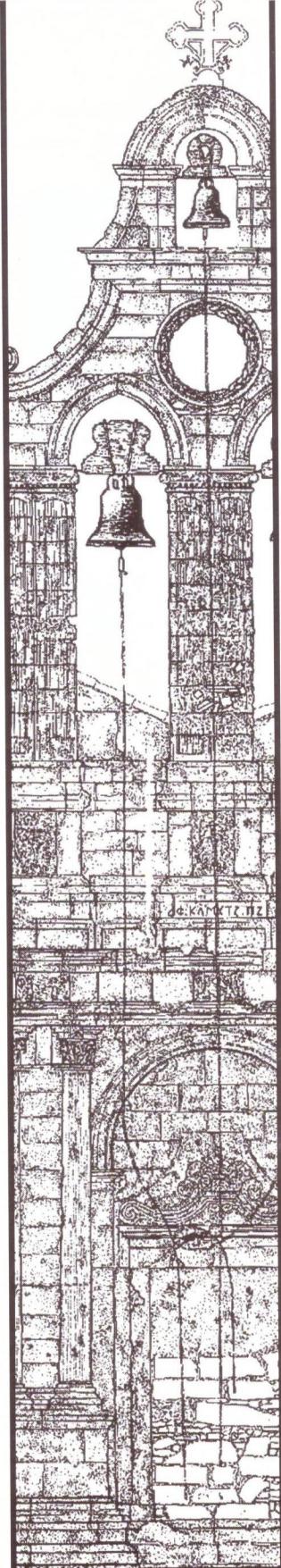
9η ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1866, ΉΡΑ 9η

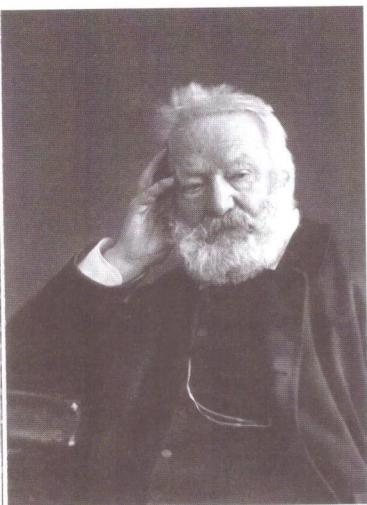
Τραγωδία βασισμένη στην ιστορική
και δημοτική παράδοση της Κρήτης

ΡΕΘΥΜΝΟ 2016

Το Αρκάδι στα μάτια των θαύμων της γης

Ο ANTΙΚΤΥΠΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ δεν περιορίστηκε στα όρια του ελληνικού έθνους, αυτό είναι πασίγνωστο. Βλέποντας ποια τραγική μοίρα επέλεξαν κάποιοι Έλληνες για να μείνουν ελεύθεροι, οι λοιποί λαοί εντυπωσιάστηκαν. Ένιωσαν κάπου το πρόβλημα της Κρήτης και δικό τους και προσπάθησαν για μια ουσιαστική παρέμβαση στο Κρητικό Ζήτημα. Αρχικά κινητοποιήθηκαν, όπως ήταν φυσικό, ποιητές και λόγιοι, οι πλέον ευαίσθητοι. Αργότερα οι πολιτικοί και τελικά οι κυβερνήσεις. Με την παρέμβασή τους αυτή τάραξαν τα λιμνάζοντα ύδατα της δυσκίνητης διπλωματίας και κατέστησαν επιτακτική την ανάγκη πιο δυναμικής παρέμβασης. Ας θυμηθούμε εδώ και το 1821. Μετά επτά χρόνια ένοπλου αγώνα και ποταμούς αίματος και θυσιών, δέησε η ευρωπαϊκή διπλωματία να επέμβει και να φτάσουμε στο Ναβαρίνο το 1827 και στο ανεξάρτητο κρατίδιο το 1832! Και το Αρκάδι, μετά τριάντα ένα χρόνια από τη μαρτυρική θυσία του, έδωσε τον εύοσμο καρπό της λευτεριάς το 1898, όπως ήδη περιγράψαμε. Στο παρόν κεφάλαιο θα κάνουμε μια ενδεικτική αναφορά σε παρεμβάσεις λογίων και πολιτικών της Υφηλίου για την Κρήτη, που έγιναν με βασική αφορμή το Ολοκαύτωμα!

Ο Βίκτωρ Ουγκώ (Victor Hugo, 1802-1885) ήταν Γάλλος μυθιστοριογράφος, ποιητής και δραματουργός, ο πλέον σημαντικός και προβεβλημένος εκπρόσωπος του κινήματος του γαλλικού ρομαντισμού. Ταυτόχρονα ασχολήθηκε με την πολιτική, μεταλλασσόμενος βαθμιαία από φιλομοναρχικό συντηρητικό σε ριζοσπάστη δημοκρατικό. Την τελευταία περίοδο της ζωής του γνώρισε τη λατρεία του γαλλικού έθνους, ταυτιζόμενος με την ίδια τη Γαλλία. Προ πάντων όμως, ήταν ο ποιητής του νέου κόσμου, ο προφητικός, παραισθησιακός φιλόσοφος και μυθοπλάστης μιας ριζικά νέας εποχής. Ήταν ο συγγραφέας του περίφημου και πασίγνωστου μυθιστορήματος *Οι Αθλιοί*.

Ο Βίκτωρ Ουγκώ όμως ήταν κι ένας από τους μεγαλύτερους φιλέλληνες. Η Επανάσταση του 1866-69, το «δεύτερο '21», κορυφαία έκφραση του πόθου των Κρητών για ελευθερία και εθνική αποκατάσταση και το κυρίαρχο σύνθημα «Ενωσις ή Θάνατος» δεν τον άφησαν αδιάφορο. Τον Δεκέμβριο του 1866, έπειτα από πολλές παρακλήσεις των Ελλήνων να υπερασπισθεί τους εξεγερθέντες Κρήτες, θα γράψει:

Κραυγή τις μοί έρχεται εξ Αθηνών. Εν τη πόλει του Φειδίου καὶ του Αισχύλου πρόσκλησίς τις μοι εγένετο, φωναί προφέρουσι τό όνομά μου. Τίς ειμί, ώστε ν' αξίζω τοιαύτης τιμής; Ουδέν! Ηττημένος τις. Καὶ τίνες αποτείνονται προς με; Νικήται. Ναι, ηρωικοί Κρήτες, καταδυναστευόμενοι σήμερον, ἐσεσθε νικηταί εν τω μέλλοντι. Εμείνατε. Καίτοι πεπνιγμένοι, θέλετε θριαμβεύσει. Η διαμαρτύρησις εν αγωνίᾳ είναι ισχύς...

Ιδιαίτερα δε για το Αρκάδι θα γράψει τα παρακάτω:

Στο μοναστήρι του Αρκαδίου, που το χτισε ο Ηράκλειος, δεκάξι χιλιάδες Τούρκοι πολεμάνε εκατόντα εφτά άντρες και τριακόσιες σαράντα τρεις γυναίκες και παιδιά. Το τούρκικο ασκέρι έχει είκοσι έξι κανόνια και δύο οβούζια. Οι Έλληνες κρατάνε μονάχα διακόσια σαράντα ντουφέκια. Δύο μερόνυχτα βαστάει ο πόλεμος. Το μοναστήρι έγινε κόσκινο από διακόσιες μπόμπες. Ένα τείχι τινάχτηκε κι οι Τούρκοι χύνουνται μέσα. Οι Έλληνες ξακολουθάνε τη μάχη. Εκατόντα πενήντα ντουφέκια έχουν ανάψει, μα παλεύουν ακόμα έξι ώρες από κελί σε κελί, κι από σκαλί σε σκαλί. Δυο χιλιάδες κουφάρια είναι στοίβα στην αυλή. Η στερνή αντίσταση λυγάει. Μυρμήγκια οι Τούρκοι νικητές πλημμυράνε το μο-

ναστήρι. Δεν απομένει παρά ένα δώμα φραγμένο, όπου βρίσκεται η μπαρουταποθήκη και σ' αυτό το δώμα, σ' αυτήν την παλαιότερα, κοντά στην Άγια Τράπεζα, τριγυρισμένος απ' τα γυναικόπαιδα, ένας παπάς, ο ηγούμενος Γαβριήλ, προσεύχεται. Έξω πέφτουνε στη μάχη οι πατεράδες κι οι άντρες. Μα να μη σκοτωθούνε και να ζήσουνε, θα 'ταν η πιο τρανή κακοτυχία για τις γυναίκες και τα παιδιά, που θα συρθούνε σε χαρέμια. Την πόρτα την πελεκάνε οι Τούρκοι με τσεκούρια. Τώρα θα τήνε σκίσουνε και θα πέσει. Ο γέροντας παίρνει απ' την Άγια Τράπεζα ένα κερί που καίει, απλώνει τη ματιά του πάνω στις γυναίκες αυτές και σ' αυτά τα παιδιά, γέρνει τη φλόγα του κεριού πάνω στο μπαρούτι και τους σώζει. Μια τρομερή επέμβασή, η έκρηξη, στυλώνει τους νικημένους, η αγωνία γίνεται θρίαμβος, κι αυτό το ηρωικό ταπεινό μοναστήρι, που πολέμησε σαν κάστρο, πεθαίνει σαν ένα ηφαίστειο. Δεν είναι μονάχα τα Ψαρά επικά, μήτε το Μεσολόγγι τρανό. Αυτά είναι τα γερονότα!

Τι κάνουν οι πολιτισμένες κυβερνήσεις; Τι καρτεράνε; Μουρμουρίζουν: υπομονή, το συζητάμε. Το συζητάτε! Σύγκαιρα όμως ξεριζώνουνε τις ελιές και τις καστανιές, τινάζουνε τα λιοτρίβια, κάινε τα χωριά, κάινε τα γεννήματα, διώχνουνε ολάκερους πληθυσμούς για να πεθάνουν απ' την πείνα και την παγωνιά στο βουνό, σφάζουνε τους άντρες, κρεμάνε τους γερόντους. Ένας Τούρκος που βλέπει ένα παιδάκι κειτάμενο στη γη του, χώνει στα ρουθούνια τη φλόγα του λύχνου για να δει αν είναι πεθαμένο ή ζωντανό. Μ' αυτόν τον τρόπο στο Αρκάδι πέντε πληγωμένους τους φέρανε στη ζωή για να τους σφάξουν. Υπομονή, λέτε. Σύγκαιρα όμως το τούρκικο ασκέρι μπαίνει στις Μουρνιές, όπου μονάχα γυναικόπαιδα απομείνανε και σα βγήκε απ' το χωριό, δε μένει σ' αυτό τίποτ' άλλο παρά σωρός ερείπια που κυλούσαν απάνω σε σωρό από κουφάρια, μικρά και μεγάλα. Κι η κοινή γνώμη; Τι κάνει αυτή; Τι λέει; Τίποτε. Γύρισε απ' τ' άλλο το πλευρό. Τι ζητάτε; Αυτές οι καταστροφές φέρνουνε κακοτυχία. Είναι παλιά πράματα. Αλίμονο! Η υπομονετική πολιτική των κυβερνήσεων έχει δυο αποτελέσματα. Απαρνιέται τη δικαιοσύνη στην Ελλάδα, απαρνιέται τη συμπόνια στην ανθρωπότητα. Βασιλιάδες, μια λέξη θα 'σωνε το λαό αυτό. Και μια λέξη της η Ευρώπη τη λέει γρήγορα. Πέστε τη. Γιατί πράμα θα 'σαστε καλοί, αν όχι γι' αυτό; Μα, όχι! Σωπαίνουνε και θέλουνε βουβά να 'ναι όλα. Απαγορεύεται να μιλάς για την Κρήτη. Αυτό είναι το πρεπούμενο. Ενάντια σ' ένα-νε μικρό λαό συνωμοτούνε έξι ή εφτά Μεγάλες Δυνάμεις. Ποια είναι η συνωμοσία αυτή; Η συνωμοσία της σιωπής. Μα τ' αστροπελέκι δεν είναι βουβό. Τ' αστροπελέκι έρχεται από ψηλά και, στη γλώσσα της πολιτικής, τ' αστροπελέκι το λένε Επανάσταση...

Παρατηρούμε ότι ο συγγραφέας δεν είναι απόλυτα ακριβής ιστορικά στις περιγραφές του. Υιοθετεί κι αυτός, όπως κι άλλοι συγγραφείς, ποιητές, καλλιτέχνες, την άποψη που θέλει τον ηγούμενο Γαβριήλ πυρπολητή! Παρομοιάζει δε με απόλυτη επιτυχία το Αρκάδι με ηφαίστειο, τίτλο που θα υιοθετήσει αργότερα και ο συμπατριώτης μας Παντελής Πρεβελάκης στο ασυναγώνιστο, ομώνυμο δράμα του. Δυναμικός ο Ουγκώ προειδοποιεί τους Δυνατούς της γης να μην αγνοούν τους λαούς. Σε άλλη επιστολή του, τον Φεβρουάριο 1867, γράφει:

Η Επανάσταση δεν πέθανε. Της πήρανε τον κάμπο, μα κρατάει τα βουνά. Η Επανάσταση ζει, βογκάει, κράζει βοήθεια. Γιατί επαναστάτησε η Κρήτη; Γιατί ο Θεός την έφτιασε ομορφότερη απ' όλες τις χώρες του κόσμου κι οι Τούρκοι πιο δύστυχη απ' όλες. Γιατί έχει καρπούς και γεννήματα και δεν έχει εμπόριο. Έχει πολιτείες χωρίς δρόμους, χωριά δίχως στράτες, λιμάνια χωρίς ταρσανάδες, ποτάμια δίχως γεφύρια, παιδιά δίχως σκολειά, έχει δικαιώματα χωρίς νόμους, έχει ήλιο και δε φωτίζεται, μέσα στης Τουρκιάς το πηχτό σκοτάδι. Επαναστάτησε γιατί η Κρήτη είναι Ελλάδα κι όχι Τουρκιά, γιατί στην Ελλάδα ο ξένος είναι μισητός, γιατί ο τύραννος αν είναι της ίδιας ράτσας είναι βδελυρός, αλλιώς είναι φριχτός. Γιατί είναι αδύνατο να σταθεί στην πατρίδα του Ετέαρχου και του Μίνωα ένας αφέντης βαρβαρόφωνος. Γιατί και συ Γαλία θα επαναστατούσες!

Ο Τζουζέπε Γκαριμπάλντι (εξελληνισμένα Ιωσήφ Γαριβάλδης, ιταλικά Giuseppe Garibaldi, 1807-1882) ήταν σημαντική στρατιωτική και πολιτική φυσιογνωμία της Ιταλίας, καθώς και ήρωας του ιταλικού πολέμου της Ανεξαρτησίας ενάντια στην Αυστριακή Αυτοκρατορία. Συμμετείχε επίσης στον Εμφύλιο Πόλεμο της Ουρουγονάης στο πλευρό του Κόμματος Κολοράντο, το οποίο και επικράτησε. Έχει λάβει το προσωνύμιο του Ήρωα των Δύο Κόσμων για τη συμμετοχή του στους δύο αυτούς απελευθερωτικούς πολέμους, ενώ για τους Ιταλούς θεωρείται εθνικός ήρωας. Στην ελεύθερη πλέον Ιταλία διετέλεσε βουλευτής στο ιταλικό κοινοβούλιο. Μια τέτοιας ακτινοβολίας προσωπικότητα δεν μπορούσε να μείνει ασυγκίνητη από ένα επαναστατικό κίνημα ελευθερίας, όπως ήταν η Κρητική Επανάσταση. Σε επιστολή στον φίλο του Φραγκίσκο Κρίσπι από την Καπρέρα, το νησί που διέμενε τα τελευταία χρόνια της ζωής του

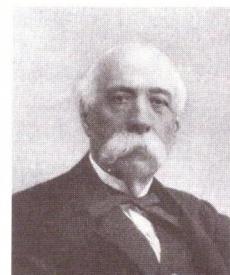

(πέθανε και ετάφη εκεί), συγκρίνει το Αρκάδι με το Μεσολόγγι! Συνηγορεί δε υπέρ της πλήρους νίκης των δικαίων του Ελληνισμού. Η επιστολή προδίδει και τη βαθιά χριστιανική πίστη του εν λόγω ήρωα συν τοις άλλοις:

Συνηγορήσας υπέρ του ελληνικού αγώνος επεσφράγισας τον περιοδικόν τύπον της Ιταλίας διά της ευγενούς σφραγίδος της των λαών αδελφότητος και τον εχαρακτήρισας ως κατακλονήσαντα την κτηνώδη υπερφιλαυτίαν, ην συστηματικώς επεδίωξεν η δεσποτεία. Το ορέγειν την χείρα και το αποτείνειν λόγους παραμυθίας δεν είναι άραγε τόύτο ή επί γης κυριωδεστάτη του ανθρώπουν αποστολή και η υψηλή εφαρμογή των αγιωτάτων του Σωτήρος διδαχμάτων; Ο Θεός ευλογήσαι και σε και τους σους συναδέλφους τους αναπετάσαντας την του δικαίου σημαίαν. Λαός έχων να επιδείξει φοβερά επεισόδεια, ως τα του Αρκαδίου και του Μεσολογγίου, ήτο όντως ἀξιος να τύχει της εύνοιας των πεφωτισμένων ανδρών. Τοιούτος λαός είναι ἀξιος να τύχει ελευθέρας υπάρξεως. Κοινή δε ευγνωμοσύνη οφείλεται εις τους εξαναστήσαντας αυτόν.

Ο Φραγκίσκος Κρίσπι (Francesco Crispi 1819-1901), υπήρξε διαπρεπής Ιταλός πατριώτης με δράση και στον στρατιωτικό και στον πολιτικό τομέα. Συμμετείχε δε σε όλα τα απελευθερωτικά κινήματα της Ιταλίας. Με καταγωγή από τη γνωστή δυναστεία των Κρίσπι, που είχαν κυβερνήσει το «Δουκάτο του Αιγαίου» στη Νάξο, είχε ευαισθησία για τα ελληνικά δίκαια. Απαντώντας δε στην επιστολή του φίλου και συναγωνιστή του Γαριβάδη, που είδαμε παραπάνω, υιοθετεί ουσιαστικά την ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας, καθώς επισημαίνει:

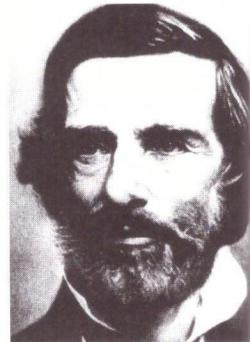
Ιταλός την γέννησιν κατανοώ το αλληλέγγυον των εθνών και την ανάγκην της αμοιβαίας βοήθειάς των. Η υπερφιλαυτία είναι σπέρμα θανάτου και αληθές σημείον παρακμής. Προσφέρω σοι λοιπόν τας υπηρεσίας μου εις παν, ό, τι δύναμαι να πράξω, εξαιτούμενος την συγγνώμην σου, εάν μη δυνηθώ να κατορθώσω όσα αμφότεροι ποθούμεν. Ο αγών, ον αγωνίζονται ανίσοις δυνάμεσιν οι Κρήτες, αναμιμήσκει ημάς τα ανδραγαθήματα και την αυταπάρνηση των άλλων Ελλήνων, οίτινες εξανέστησαν τω 1821, και των οποίων οι προοδευτικοί θρίαμβοι ανεστάλησαν παρά των επεμβασών Δυνάμεων. Η Ελλάς πρέπει να λάβει τα αρχαία σύνορά της επί της ηπείρου και τας νήσους της εν

αμφοτέραις ταις θαλάσσαις. Άνευ τούτων δεν θα αποτελέσει στοιχείον δυνάμεως, η δε Ευρώπη θα είναι συνένοχος προφανεστάτου αδικήματος.

Ο Σάμιουελ Χάου (Samuel Howe, 1801-1876), Αμερικανός γιατρός, ήταν υπέρμαχος της κατάργησης της δουλείας, μέγας φιλάνθρωπος αλλά και άδολος φιλέλληνας! Ο ίδιος κατέβηκε στην Ελλάδα στις αρχές του 1825 για να συμμετάσχει στην Ελληνική Επανάσταση. Ανέλαβε αμέσως υπηρεσία στον Αγώνα, περιθάλποντας τραυματίες και άρρωστους μαχητές. Στο πρώτο γράμμα προς τον πατέρα του αναφέρει μεταξύ άλλων:

... ως προς τον μισθόν μου, ουδέν λαμβάνω, ούτε μ' ενδιαφέρει, αφού η Κυβέρνησης δεν είναι εις θέσιν ούτε να θρέψει και να ενδύσει τους δεινοπαθούντας στρατιώτας...

Η ζωή του ντελικάτου Βοστονέζου με τη μεγάλη καρδιά, δύσκολη. Από το ημερολόγιο του διαβάζουμε:

... η δουλειά μου τη νύχτα που πέρασε ήταν ατέλειωτη ... έκαμα τόσες εγχειρήσεις που αμφιβάλω αν θα κατόρθωνα να τις κάμω κατά τη διάρκεια ολόκληρων ετών στη Βοστώνη ... δύο μήνες τώρα κοιμάμαι στο έδαφος με τα ρούχα ... είχα σκεφτεί να φύγω από δω, αλλά θα ήταν πράξη επονείδιστη...

Επιστρέφει δε το 1827 στην Αμερική και οργανώνει έρανο για την ελληνική υπόθεση. Συγκεντρώνει 60.000 δολάρια και αγοράζει ρούχα και τρόφιμα για τους επαναστάτες. Ένα χρόνο αργότερα έρχεται και πάλι στην Ελλάδα και οργανώνει καταφύγια για την περίθαλψη των προσφύγων. Ένα από αυτά στον Ισθμό της Κορίνθου θα το ονομάσει «Ουασινγκτονία». Το 1831 επιστρέφει στη Βοστώνη και ιδρύει το πρώτο σχολείο για τυφλούς στις Ηνωμένες Πολιτείες, του οποίου διετέλεσε πρώτος διευθυντής. Το 1848 δημιουργεί ένα ανάλογο σχολείο για άτομα με διανοητικές διαταραχές. Το 1866, γηραιός πλέον, βρίσκεται για μια ακόμα φορά στην Ελλάδα, για να συνδράμει τους επαναστατημένους Κρητικούς. Ο ίδιος, σε φιλανθρωπική εκδήλωση με απώτερο στόχο τον έρανο υπέρ του αγώνα των Κρητικών, επισημαίνει τη συνέχιση του '21 μέσα από την Κρητική Επανάσταση. Προτρέπει δε στην οι-

κονομική του ενίσχυση όπως έκαμε η παλαιότερη γενιά Αμερικανών για την Επανάσταση του 1821!

Είναι αληθές, ότι έχουν αποδιωχθή από τα πεδινά και ανοιχτά μέρη, ότι αι κωμοπόλεις και τα χωρία των εκάησαν και κατεστράφησαν, ότι οι αγροί των ηρημάθηκαν, οι ελαιώνες και αμπελώνες των κατεκόπησαν ή εξεριξώθησαν, όπως και κατά την Επανάστασιν του 1821, αλλ' όμως εμμένουν εις την απόφασίν των. Μοι φαίνεται, ότι τους βλέπω ήδη τους νιούς των παλαιών μου συστρατιωτών και συντρόφων φορούντας τα κατάλευκα υποκάμισα και τας φλοκάτας των και λέγοντας εις τας μητέρας, αδελφάς και τέκνα των: Έχε γεια, μήτερ! Έχε γεια, αδερφή και τέκνα, ζητήσατε καταφύγιον εις τας γειτονικάς νήσους της μητρός Ελλάδος, ζητήσατε καταφύγιον, όπου το χριστιανικόν έλεος δύναται να σας βοηθήσει. Ήμείς απερχόμαστε εις τα όρη, ίνα στήσωμεν εκεί την σημαίαν της ελευθερίας! Φίλοι μου, τα ατυχή ταύτα γυναικόπαιδα υπόφερουσιν ήδη, όπως αι μητέρες και τα αδέρφια των υπέφερον προ 45 ετών. Οι πατέρες και αι μητέρες σας ανεκούφισαν εκείνους. Δεν θέλετε και σεις να χορηγήσετε μικράν ανακούφισιν εις ταύτα; Η διπλωματία λέγει, ότι δεν δυνάμεθα να επέμβωμεν ως έθνος, αλλ' η φιλανθωπία επιβάλλει εις ημάς το καθήκον να επέμβωμεν ως άνδρες και γυναίκες και να θρέψωμεν τουλάχιστον τους πεινώντας, να ενδύσωμεν δε τους γυμνητεύοντας.

Στην ίδια εκδήλωση ήταν παρών κι ο Δήμαρχος Νέας Υόρκης **Χόφμαν** (Hoffman), που σε τοποθέτησή του εξαίρει τις αρετές του ελληνικού έθνους και προτρέπει τον ίδιο τον Πρόεδρο των ΗΠΑ σε μια δυναμική παρέμβαση:

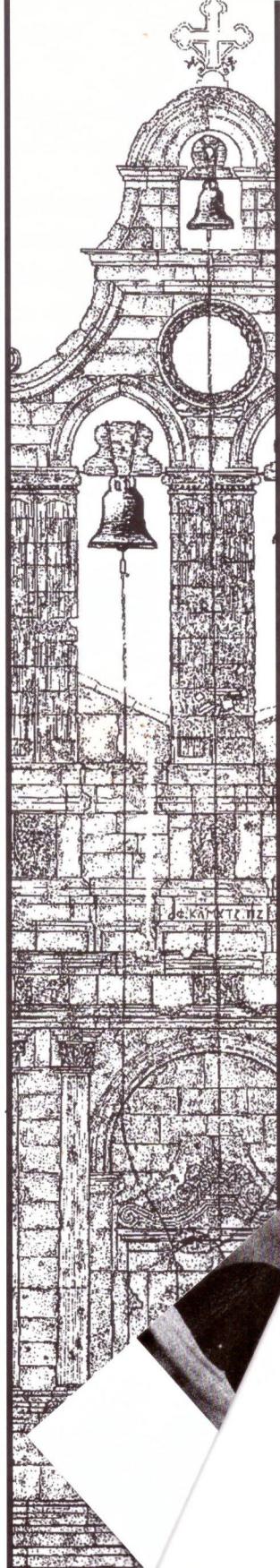
Δεν υπάρχει λαός επί της γης κεκτημένος τοσαύτα δικαιώματα επί της ημετέρας συμπαθείας και συνδρομής, όσα ο Ελληνικός. Πρώτον μεν διότι και άλλοτε αγωνιζόμενον τον εβοηθήσαμεν, θα διεψεύδομεν δε την περί των αισθημάτων του ημετέρου έθνους δόξαν, εάν μη επράττομεν το αυτό και κατά την περίστασιν ταύτην. Και δεύτερον, διότι οφείλομεν εις το έθνος τούτο τοσαύτα, όσα δεν δυνάμεθα ουδέποτε ν' αποτίσωμεν. Δεν ήλθον ενταύθα, όπως επικαλεσθώ υπέρ του λαού εκείνου την ένοπλον της ημετέρας Κυβερνήσεως επέμβασιν. Νομίζω όμως, ότι η Κυβέρνησις των Ηνωμένων Πολιτειών δύναται να πράξει τούτο και ο ημέτερος Πρόεδρος ηδύνατο να ειπή ισχυρόν τινά και ευγενή λόγον υπέρ της ελευθερίας.

Το Αρκάδι στη Νεοελληνική Λογοτεχνία

ΚΑΘΕ ΜΕΓΑΛΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ αφήνει το δικό του ανεξίτηλο αποτύπωμα στη Λογοτεχνία μας. Το Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου δεν θα μπορούσε ν' αποτελέσει εξαιρεση, μια και πλήθος επώνυμων ποιητών το εξύμνησαν. Μια δική μας σταχυολόγηση μεταφέρει μια μικρή γεύση από την πλούσια αυτή πανδαισία στους αναγνώστες μας. Σταθερή μας παραίνεση να ψάξουν οι ίδιοι και να συλλέξουν μυρωδικά στο ευωδιαστό αυτό περιβόλι των αρωμάτων!

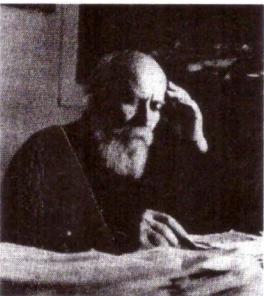
Ο Ρεθύμνιος **Μαρίνος Τζάνες Μπουνιαλής**, στον περίφημο *Κρητικό Πόλεμο*, το έμμετρο αφηγηματικό του ποίημα με αναφορά στην τουρκική κατάκτηση της Κρήτης (1645-1669), αφιερώνει λίγους στίχους και για το Αρκάδι. Περιγράφει εκεί την πρώτη κατάκτηση και καταστροφή της Μονής. Η επέλαση του τουρκικού στρατού τρέπει σε φυγή τους μοναχούς. Μαζί με τα υπάρχοντα και τα ζώα καταφεύγουν στη Μεσσαρά. Στον χώρο της Μονής απομένουν δύο γέροι και ανήμποροι για μετακίνηση μοναχοί, που σφαγιάζονται από τους Τούρκους, οι οποίοι και την καταστρέφουν. Αργότερα, ο ηγούμενος Συμεών Χαλκιόπουλος θα δηλώσει υποταγή. Οι καλόγεροι επιστρέφουν και το μοναστήρι

ξαναζωντανεύει. Παιρνει μάλιστα και το προνόμιο να φέρει καμπάνες! Να είναι τσαντίλ μοναστήρι! Ο περίφημος στίχος του Μπουνιαλή «και μεταθέκαν τα θρονιά κι ανοίξαν τα κελιά του», θα περάσει στη Δημοτική Ποίηση και θα φτάσει ώς τις μέρες μας.

Κ' ηύραν εκεί κ' επήρασι του Φώκιου το κοπάδι,
να ιδήτε τι εκάμασιν ετότες εις τ' Αρκάδι
κι ο ηγούμενος εμίσεψε κ' οι καλογέροι εφύγα
με τα κοπάδια, κ' ήλθασι στες Μεσαρές, επήγα
μαζί και ιερομόναχοι, πάσι και διακόνοι,
και στο Βροντίσι μπαίνουσι, στον Άγιο Αντώνη.
Στο μοναστήρι έστειλε, να δούσι πώς το κάμα
κι αν το καταχαλάσσαν οι Τούρκοι εν τω άμα.
Κ' οι Τούρκοι ερίξαν διάστυλα και τα κονίσματά του
και μεταθέκαν τα θρονιά κι ανοίξαν τα κελιά του.
Δνο καλογέροι γέροντες ήθελαν κει να μείνουν
και κόφτουν τα κεφάλια τως, ζωή δεν τους αφήνουν.
Το Ρέθεμνος σαν έκοψε κ' ήθελε το νικήσει,
ελόγιασεν ο γούμενος να πα να προσκυνήσει.
Και φτάνει μία βραδυνή, στη Χώρα μέσα μπαίνει,
εις το παλάτι τ' αφεντός με όλους ανεβαίνει
και κλίνουν τα κεφάλια τους ομπρός εις το βεζίρη,
να κάμουνται καπίτολα ογιά το μοναστήρι,
οπίσω να γυρίσουντε, τους μοναχούς να φέρει
και λαϊκοί να πάσινε να γίνουν καλογέροι.
Ηγούμενο τον Συμεών έκραζαν τ' όνομά του
σε μνήμη, και Χαλκιόπουλος ήτονε η γενιά του.

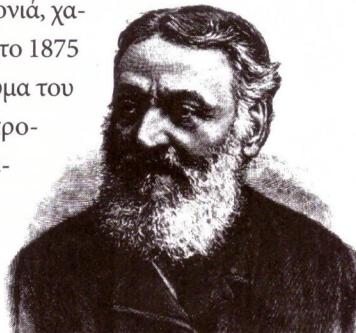
 Ο Αρχιεπίσκοπος Κρήτης **Τιμόθεος Βενιέρης** μας άφησε, μαζί με το πολύτιμο βιβλίο του *To Αρκάδι διά των αιώνων*, και το παρακάτω επιγραμματικό ποίημα για το Ολοκαύτωμα, που σήμερα κοσμεί μαρμαρινη πλάκα στην ιστορική μπαρούταποθήκη της μονής.

Αυτή η φλόγα π' άναψε μέσα εδώ στη κρύπτη
κι απάκρου σ' άκρο φώτισε τη δοξασμένη Κρήτη,

ήτανε φλόγα του Θεού μέσα εις την οποία
Κρήτες ολοκαυτώθηκαν για την Ελευθερία

Ο Επτανήσιος **Γεράσιμος Μαρκοράς** (1826-1911), από την Κεφαλονιά, χαρακτηριστικός εκπρόσωπος της περίφημης Επτανησιακής Σχολής, το 1875 δημοσίευσε το ποίημα «Ο' Όρκος», εμπνευσμένο από το Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου. Με αφορμή το ποίημα αυτό απέκτησε φήμη και την προσοχή των ποιητικών κύκλων της εποχής του. Το ποίημα αναφέρεται σ' ένα αρραβωνιασμένο ζευγάρι, την Ευδοκία και τον Μάνθο. Η Ευδοκία έχει φύγει από την Κρήτη με την έναρξη της επανάστασης, ενώ ο Μάνθος έχει μείνει πίσω κι έχει σκοτωθεί στο Αρκάδι. Μετά από τρία χρόνια απουσίας, η Ευδοκία επιστρέφει στην Κρήτη για να βρει τον αγαπημένο της, χωρίς να γνωρίζει ότι εκείνος είναι ήδη νεκρός. Όταν η Ευδοκία βρεθεί αντιμέτωπη με τον κατεστραμμένο τόπο θα αισθανθεί την απώλεια του αγαπημένου και θα καταρρεύσει. Την αλήθεια για το τι έχει συμβεί θα τη μάθει η Ευδοκία από το πνεύμα του Μάνθου, που θα εμφανιστεί και θα της διηγηθεί τα γεγονότα. Θα παρακολουθήσουμε τρία αποστάσματα απ' το πραγματικά μακροσκελές αυτό ποίημα (1624 στίχοι), που είναι δομημένο όπως τ' αριστουργήματα της Κρητικής Αναγέννησης. Έχουν αναφορά στην περήφανη απάντηση του ηγουμένου Γαβριήλ στην ταπεινωτική πρόταση του Μουσταφά και στο Ολοκαύτωμα, που ο Μαρκοράς χρεώνει στον ίδιο τον ηγούμενο!

'Όταν, εκείθε που του εχθρού το κύμα καταρρέει,
διαλαλητής ακούγεται που διαλαλεί και λέει:
– Ραγιάδες, προσκυνήστε! Τη θύρα της αυλής σας
ξεμανταλώστε γοργά και χάρισμα η ζωή σας.
Τι, ανίσως την ανοίξουνε, καλύτεροί μας φίλοι,
τα τόπια, που το Ρέθυμνο μας έχει απόψε στείλει,
απ' άγριο θάνατο αργό θα πάτε όσοι κι αν είστε.
Ραγιάδες, κάτου τ' άρματα! Ραγιάδες, προσκυνήστε!
Εκεί που πάει καθένας μας να πει το λόγο πο' χει
στην άκρη από τα χείλη του, βροντοφωνώντας: 'Όχι!
Μες στην αυλή κι ο ηγούμενος αγάλια κατεβαίνει,
με μία σημαία στο χέρι του και μ' όψη πυρωμένη,

όπου, πριν στάχτη το κορμί σε λίγο καταντήσει,
 η Αθανασία το φέγγος της επρόλαβε να χύσει.
 Βουβός κινάει, σου φαίνεται πως η λαμπρή του ιδέα
 για σάρκα επήρε και μορφή την εθνική σημαία.
 Αυτήν, όπου κατάγναντα στο φως που τη χρυσώνει
 και το γλαυκόν αιθέρα της και το σταυρό απλώνει.
 Επέσαμ' όλοι καταγής κ' ενώ μας ευλογούσε
 με το δεξί ο τρισέβαστος, κανείς δεν αγροικούσε
 τι λόγια στο κεφάλι μας τ' αγνά του χειλη εκρέναν,
 τόσες οι κλάψες ήτανε, που οχ ταὶς καρδιές εβγαίναν.
 Πια λίγο ακράτητα κ' εγώ σαν και τους άλλους κλαίω,
 με μιας ολόρθος ἐπειτα σηκώνομαι και λέω :
 — Εμείς δακρύζομε, αδερφοί, και ο Μουσταφάς ωστόσο
 δειλή προσμένει απόκριση. Θα πάω να του τη δώσω.

[...]

Σε τόση αντράλα ταραχής ακούω σαν τ' όνομά μου,
 στρωνάω, καταπώς ήμουνα γονατισμένος χάμου
 και τον ηγούμενο θωρώ. Δαυλί αναμμένο εκράτει,
 που τόσο δεν ξεσπίθιζε σαν τον γενναίον μάτι,
 γιατί τον εύρηκε πικρό, φαρμακωμένο βόλι
 και από την όψη του η ζωή σ' εκείνο επήγεν όλη.

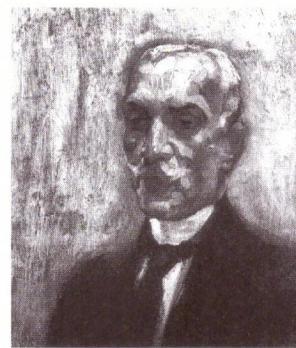
[...]

Σφαγή αρχινούν αλύπητη και σα θεριά μουγγρίζουν.
 Ω, δεν τους άκουσα πολύ! Το ευλογημένο χέρι
 στην κεφαλή μου ο σεβαστός δεν άργησε να φέρει
 και, σα μ' ευχήθει, τ' άλλο του, που το δαυλί φουχτώνει,
 στη μαύρη ευθύς κατέβηκε θανατηφόρα σκόνη.
 Σύγνεφο μέγα, φλογερό και από βροντή γιομάτο
 σε ανοιγοσφάλισμα οφθαλμού μας άρπαξε από κάτω
 κ' εδώ γοργά ξανάπεσε κάθε ζεστό λιθάρι,
 οπού μ' εμάς το σκάσιμο του λαγουμιού θα πάρει.

Τον Σεπτέμβριο του 1920, μετά από τις περίλαμπρες νίκες του ελληνικού στρατού από το 1912 έως το 1920, εορτάσθηκαν στο Παναθηναϊκό Στάδιο τα επινίκια. Στην

εκδήλωση εκκλήθηκαν να παραστούν με τα Λάβαρά τους η Ιερά Μονή Αγίας Λαύρας και η Ιερά Μονή Αρκαδίου. Το Λάβαρο της Ιεράς Μονής Αρκαδίου συνόδευσε ο τότε Μητροπολίτης Κρήτης Τιμόθεος Μ. Βενέρης με τον τότε Επίσκοπο Λάμπης και Σφακίων Αγαθάγγελο, μετά του Ηγουμένου και των Αδελφών της Ιεράς Μονής Αρκαδίου. Κατά την πανηγυρική αυτή εορτή, αδελφωμένα τα δύο ιστορικά λάβαρα συγκλόνισαν τους χιλιάδες παρευρισκομένους στο Στάδιο, που τα υποδέχτηκαν κατά την είσοδό τους στο Παναθηναϊκό Στάδιο με ζητωκραυγές και με τα μάτια τους πλημμυρισμένα στα δάκρυα.

Ανάμεσα στους θεατές ήταν και ο μεγάλος πατριώτης ποιητής **Ιωάννης Πολέμης** (1862-1924), του οποίου τόση ήταν η συγκίνηση στη συγκλονιστική θέα του λαβάρου της Ιεράς Μονής Αρκαδίου (μπαρούτοκαπνισμένου και χιλιοτρυπημένου), που επιτόπου έγραψε και καρφίτσωσε πάνω του ιδιόχειρο σημείωμά του με το παρακάτω ποίημα, το αυτόγραφο του οποίου φυλάσσεται στο Αρκάδι, μέσα στη θήκη του λαβάρου.

Εις την Ιεράν σημαίαν των Αρκαδίου

Μπρος στο κουρέλι σκύψετε με δακρυσμένα μάτια,
όταν η Δόξα τ' ἀρπαξε μέσ' από τη φωτιά,
τόσο σφιχτά τ' αγκάλιασε, που το 'κανε κομμάτια,
στα στήθια τα πλατιά!

'Όταν η Δόξα τ' ἀρπαξε, του 'πε, θα 'ρθει μια μέρα,
που η Λευτεριά προβάλλοντας σαν άστρο της αυγής,
θα φέρει το ξημέρωμα, θα φέξει πέρα ώς πέρα
και συ μέσ' απ' τις στάχτες σου, περήφανο θα βγεις.

Και θα σε πάνε χέρια αγνά, κορμιά παλικαρίσια,
μ' άλλα αγιασμένα φλάμπουρα, να κάνεις συντροφιά!
Κι από τον Παρθενώνα μου, θα βλέπεις ολοϊστια,
προς την Αγιά Σοφιά.

Κι όταν σε ξαναφέρουντε τα τιμημένα χέρια,
μέσ' στ' ἄγιο Μοναστήρι σου, που θα σ' αναζητεί,
τη φλόγα που σ' εμπύρισε, θα τη σκορπάς ακέρια,
μα δεν θα καίει ως άλλοτε, θα λάμπει ακτινωτή.

Η μεγάλη κυρία της Λογοτεχνίας μας **Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη** (1898-1977), σε ένα επιγραμματικό όσο και πανέμορφο ποίημα εξαίρει το Ολοκαύτωμα και το φως που ανέπεμψε, καθώς και την παγκόσμια απήχηση της εθνικής μας αυτής θυσίας!

*Αρκάδι, εσύ της Κρήτης η καρδιά
και Κρήτη εσύ του κόσμου Αρκάδι
με τη δική σου φλόγα η λεβεντιά
σκορπά κάθε σκλαβιάς βαρύ σκοτάδι.*

*Αρκάδι λένε πια κάθε βωμό¹
και Κρήτη ό, τι σημαίνει αυτοθυσία
από την άγια στάχτη σας πυρό
τριαντάφυλλο φουντώνει ελευθερία.*

Το Αρκάδι ενέπνευσε και τον ιδιαίτερα δημοφιλή στην εποχή του ποιητή **Αχιλλέα Παράσχο** (1838-1895), που έκανε τη δική του επιγραμματική κατάθεση ψυχής. Στο ποίημα ταυτίζει την ηρωική Μονή με ολόκληρη την Κρήτη, μιας και ενσαρκώνει το πνεύμα της.

*Τ' Αρκάδι, ξέρετε, παιδιά, τι είναι το Αρκάδι;
Είναι το γλυκοχάραμα στης Κρήτης το σκοτάδι,
είναι το μάνα τ' ουρανού που τρέφει τα παιδιά της.*

*Τ' Αρκάδι, ξέρετε, παιδιά, τι είναι το Αρκάδι;
Είναι της Κρήτης η ζωή, το άγιο φυλακτό της,
είναι η Ελλάδα ολόκληρη μαζί με τ' όνειρό της.*

Ο Ανδρέας Μάρκελλος χρημάτισε Νομάρχης Ρεθύμνης περί το 1930. Γνωρίστηκε και συνεργάστηκε με τον Επίσκοπο Ρεθύμνης Τιμόθεο Βενέρη, πριν ο τελευταίος εκλεγεί Αρχιεπίσκοπος. Μας άφησε παρακαταθήκη ένα ποίημα που στη στιχουργία του θυμίζει έντονα δημοτικό τραγούδι! Όπως κι οι περισσότεροι ποιητές που ύμνησαν το Αρκάδι, ο Μάρκελλος επικεντρώνεται στο Ολοκαύτωμα, το οποίο χρεώνει κι αυτός στον ηγούμενο!

*Βράχε θυσίας ιερέ, στα σκόρπια απομεινάρια
ακόμη δεν ξεθώριασαν του αίματος τ' αχνάρια
κάποιων κορμιών, που η ψυχή ελεύθερα τινάχτη
στον ουρανό ξεφεύγοντας απ' της σκλαβιάς το άχτι.*

*Εδώ μια μέρα του χαμού συνάχτηκαν τα πλήθη
ολόγυρ' απ' το ιερό παλικαρίσια στήθη
ξεσχίζονται κι ακούγεται απ' το προσκυνητάρι,
του γέρου του καλόγερου της πίστης το τροπάρι.*

*Μέσα οι μάνες, τα παιδιά τ' ανήλικα κι οι γέροι,
την τελευταία τη στιγμή σηκώνοντας το χέρι
«τι καρτεράς, ηγούμενε» φωνάζουν «ευλόγα»,
είπε: «ο Θεός ευλογητός» και άναψε τη φλόγα.*

*Με μιας η φλόγα πύρινη υψώθη στα αιθέρια,
ξύλα και πέτρες και κορμιά κι αποκομμένα χέρια,
στη λευθεριά παράκληση μες στον αγέρα σμίξαν,
αντιλαλήσαν τα βουνά κ' οι ρεματιές βουίξαν.*

*Τώρα η αγέρωχη περνά και γράφει η Ιστορία
πάνω στα σκόρπια κόκαλα, στα σάπια τα κρανία,
στα ερειπωμένα θολωτά και πέτρινά σου τόξα,
«εδώ θρονιάστει κ' έζησε παντοτινά η Δόξα».*

Ο ιδιαίτερα λαοφιλής εθνικός μας ποιητής **Κωστής Παλαμάς** (1859-1943), που με την πένα του τίμησε κάθε πατριωτική μας εξαρση, εμπνεύστηκε και από το Αρκά-

δι. Σε ποίημα του με τίτλο το όνομα της ιστορικής μονής κάνει αναφορά στους αγώνες της Κρήτης να ελευθερωθεί. Εύχεται δε να ενωθεί με την Ελλάδα και να το δουν τα μάτια του! Η ευχή του ποιητή έπιασε! Η Κρήτη ελευθερώθηκε στα όρια της ζωής του!

Αρκάδι

Της αστραπής και της βροντής η Κρήτη
και των κελαηδισμών και των αγώνων,
των αιμάτων και των τροπαίων η Κρήτη,
των τυράννων ανίκητη φοβέρα, η Κρήτη, η Κρήτη.

Ω, Κρήτη, όπως ολόχαρα σε βλέπουν
τα μάτια τα θεϊκά της φαντασία,
άμποτε και τα μάτια τα δικά μας
να σε ειδούν της ελεύθερης πατρίδας τρανή κορώνα.

Τη δική του ποιητική παρακαταθήκη αφήνει και ο **Αριστείδης Κανδηλάπτης** στη δεκαετία του 1980, σε ένα ποίημα για το Αρκάδι. Ο ίδιος ασχολήθηκε ιδιαίτερη με την ποίηση και εξέδωσε ποιητικές ανθολογίες ειδικά για παιδιά.

Ολόφωτο κι ανέσπερο στο διάβα του καιρού, θα λάμπεις σαν αστέρι,
απάνω σου συντρίψτηκε του άνομου εχθρού, το μανιασμένο ασκέρι.

Η δόξα σου σκορπίστηκε σ' ολάκερη τη γη, σαν διδαχή μεγάλη,
πως των Ελλήνων η ψυχή, σε ξένη προσταγή, δε σκύβει το κεφάλι.

Τρισένδοξη κι αθάνατη, με τόλμη περισσή, έγραψες ιστορία,
στο Σούλι δίπλα, στα Ψαρά, πορεύεσαι κι εσύ τη φωτεινή πορεία.

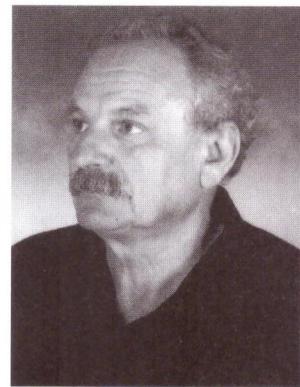
Δεν πέθανες, μα έθαψες στις φλόγες σου εκεί των Τούρκων το κοπάδι.
Όσο θα ζει στα στήθη μας ελληνική ψυχή, θα ζεις κι εσύ Αρκάδι.

Σύγχρονο ποίημα που υπογράφει ο **Βαγγέλης Κιαγιαδάκης (Φτερόλακας)** κάνει λόγο για το Ολοκαύτωμα στο Αρκάδι και τη διαχρονική του απήχηση. Το χαρακτηρίζει ανέσπερο φως! Γεγονός παραμένει ότι 150 χρόνια τώρα εμπνέει!

To Αρκάδι – Ανέσπερο Φως

Σκοτάδι βαθύ, περασμένα μεσάνυχτα
και η ματιά τρομαγμένη
έψαχνε για λίγο φως.
Μα μόνο στον ουρανό μερικά αστέρια
σου έδιναν πού και πού κάποιες αμυδρές ελπίδες.
Και δεν σ' άφηναν να ησυχάσεις και να κοιμηθείς.
Και ξάφνουν!
Μια βροντή. Μια φλόγα. Μία βοή. Ένας κουρνιαχτός.
Συντάραξαν την οικουμένη.
Τ' Αρκάδι!
Τ' Αρκάδι έγινε φωτιά.
Τ' Αρκάδι έγινε φλόγα.
Και η φλόγα έγινε φως.
Ένας φάρος φωτεινός που κατανγάζει από κει ψηλά στους ουρανούς
και φωτίζει της ψυχής μας τα σκοτάδια.

Και η κατάθεση ψυχής συνεχίζεται αέναη εδώ και εκατόν πενήντα χρόνια! Πιατί όσο υπάρχει εθνική συνείδηση, γεγονότα όπως το **Ολοκαύτωμα** του Αρκαδίου δεν λησμονιούνται! Παραμένουν πάντα επίκαιρα και αναφλέγονται καρδιές!

